

УДК 378.091.2:336.01-053.5

Вікторія Андрійчук

ORCID iD 0000-0001-5065-2021

аспірантка кафедри теорії та історії педагогіки
Педагогічного інституту,
Київський університет імені Бориса Грінченка,
вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2, 04053 Київ, Україна,
v.andriichuk.asp@kubg.edu.ua

НАВЧАННЯ ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД

Стаття присвячена міжнародному досвіду навчання фінансової грамотності учнів початкової школи. Ця стаття реагує на сучасну ситуацію в нашому суспільстві та потребу у фінансовій освіті в школах. Сучасний світ вимагає фінансової та економічної грамотності.

Проаналізовано стан дослідження проблеми в теорії та практиці початкової освіти. Розглянуто сутність поняття та значення фінансової грамотності. З'ясовано підходи вчених до трактування поняття «фінансова грамотність». Автором запропоновано власне визначення фінансової грамотності, яке розуміється як вміння людини розпоряджатися власними коштами, володіти основними фінансовими знаннями, що дозволить раціонально приймати фінансові рішення.

Здійснено аналіз міжнародного досвіду щодо навчання фінансової грамотності та організації освітнього процесу, спрямованого на розвиток фінансових навичок учнів початкової школи. Фінансова грамотність і фінансова освіта не є новими категоріями для світового досвіду навчання молоді. Кількість країн, які впроваджують програми фінансової грамотності, зростає щороку. Так, у Європі діє понад 180 таких програм. Дослідження показало, що надзвичайно важливо включати фінансову грамотність в освітній процес у початковій школі. Важливу роль у процесі навчання учнів початкової школи фінансової грамотності відіграють відповідні програми, розроблені Міністерствами фінансів, Національними банками, громадськими організаціями, благодійними фондами тощо, які існують у різних країнах світу (США, Велика Британія, Нідерланди, Туреччина та інші).

Автором зроблено висновок, що в Україні існує потреба в оволодінні молоддю компетентностями в різних видах фінансової діяльності, обумовлена особливостями розвитку українського суспільства. З цих підстав до ключових компетентностей, які має формувати в учнів школа, включено фінансову грамотність.

Ключові слова: міжнародний досвід; професійний розвиток; учень початкової школи; фінансова грамотність.

<https://doi.org/10.28925/1609-8595.2021.1.10>

Вступ. Фінансова грамотність передбачає володіння економічними та, передусім, фінансовими поняттями і категоріями, що дозволяє людині самостійно аналізувати й оцінювати основні тенденції економічного життя держави і відповідно до обставин визначати моделі своєї власної фінансової поведінки та фінансової безпеки. Орієнтуючись на ринок праці, до пріоритетів сьогодення варто віднести вміння людей оперувати такими знаннями та технологіями, що задовольняють потреби суспільства та готують їх до нових відносин у цьому суспільстві. Впровадження шкільної фінансової освіти дозволяє формувати фінансові компетенції, необхідні у повсякденному економічному житті при виконанні будь-яких економічних ролей. У Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року ключовими компетентностями, серед інших,

визначені підприємливість та фінансова грамотність (Гриневич, 2017).

Аналіз стану готовності педагогічних колективів до здійснення фінансового виховання молоді в закладах загальної середньої освіти, зокрема в початковій школі, свідчить, що рівень їх фінансової грамотності не дозволяє розв'язувати завдання, пов'язані з підготовкою школярів до життя в динамічних фінансово-економічних умовах. Відтак актуалізується проблема підготовки майбутніх учителів початкової школи до розробки і впровадження ефективних форм, методів і технологій навчання учнів, спрямованих на формування їхньої фінансової грамотності, спроможних підвищити ефективність фінансового і економічного виховання молодих громадян України.

У науковому дискурсі представлено цілий ряд робіт, пов'язаних з вирішенням проблеми фінансової грамотності школярів, підготовкою вчителів до розв'язання задекларованої проблеми, а саме: питанню професійного розвитку учителя в сфері

фінансової грамотності приділили увагу Г. Древаль, Л. Криховець-Хом'як, О. Рябова, Л. Чарторинська; дослідники М. Кузнецова, М. Овчинников, Л. Стахович, А. Столярова, Г. Шахназарян активно досліджують взаємозв'язок між рівнем фінансової грамотності та активністю інвестиційної діяльності, визначають необхідність формування навичок фінансового планування та розглядають шляхи підвищення фінансової грамотності населення. Більш активно дану тему досліджують зарубіжні вчені: А. Лусарді, Т. Люсей, О. Мітчелл, які приділяють увагу формуванню фінансової грамотності у розвинених країнах.

Незважаючи на широке коло досліджених питань, у контексті початкової школи зазначена проблема висвітлена недостатньо.

Мета статті – дослідження міжнародного досвіду щодо особливостей формування фінансової грамотності в учнів початкової школи.

Методи дослідження. З метою з'ясування особливостей формування фінансової грамотності в учнів початкової школи в різних країнах використано такі теоретичні методи: аналіз наукової літератури, вивчення педагогічного досвіду, порівняння, зіставлення та узагальнення.

Результати дослідження. Наразі держава вже зробила перші кроки щодо освіти школярів із зазначеного питання шляхом впровадження в освітній процес компетентнісного підходу, де головне завдання – формування ключових компетентностей, однією з яких і є «підприємливість та фінансова грамотність», що повинна наскрізно формуватися через усі навчальні предмети, розвиваючи в учнів ініціативність, економічний спосіб мислення, майстерність раціонально поводити себе як споживач, та передбачає набуття таких якостей, як конкурентоспроможність, розважливості у придбанні товару, ощадливість.

Оновлений Державний стандарт початкової загальної освіти має на меті впровадження компетентнісного підходу, де головним із завдань є формування ключових компетентностей, які повинні сприяти підготовці здобувачів освіти до життя в суспільстві. У Стандарті загальної середньої освіти поняття «компетентність» розглядається як готовність здобувачів освіти застосовувати набуті знання, уміння і навички у практичній діяльності, вирішувати ті проблеми і завдання, що виникають у реальних життєвих ситуаціях, з використанням досвіду та засвоєної системи цінностей (Державний стандарт початкової освіти, 2018).

У Державному стандарті початкової освіти подано перелік ключових компетентностей, якими повинен оволодіти здобувач освіти наскрізно під час вивчення різних навчальних предметів. Серед ключових у нормативних документах розглядається компетентність «підприємливість та фінансова грамотність». Проаналізувавши Державний стандарт та законодавчі акти, ми виявили розбіжності у назві цієї компетентності. Так, у Концепції «Нова

українська школа» (Нова українська школа, 2016, с. 64) визначено орієнтири у формуванні «ініціативності та підприємливості», однак у Законі України «Про освіту» (Закон України Про освіту, 2017) та Державному стандарті початкової освіти (Державний стандарт початкової освіти, 2018) на сьогодні ця компетентність визначається як «підприємливість та фінансова грамотність». Оскільки державні документи було оновлено, зокрема і назви компетентностей, то в публікації взято за основу останню дефініцію.

З'ясуємо підходи вчених до трактування поняття «фінансова грамотність». О. Ковтун вважає, що фінансова грамотність – це вміння розпоряджатись особистими коштами, планувати витрати, приймати зважені рішення у проблемних питаннях та усвідомлювати значущість фінансового виховання. Знання фінансової грамотності дають змогу розумно розпоряджатися власними коштами та отримувати від цього максимальну користь (Концепція формування фінансової грамотності у початковій, основній та старшій школі, 2015, с. 2–4).

Міжнародний консультант з фінансової грамотності Sh. Mundi (2012) трактує фінансову грамотність як знання, розуміння, навички та впевненість, які дозволяють особі приймати правильні фінансові рішення та діяти відповідно до конкретних обставин. Метою розвитку фінансової грамотності він визначає вплив на поведінку людей, а не просто надання їм знань, розуміння та навичок.

Фінансова грамотність, на думку Т. Смовженко (2013), вводить людину у світ знань про кошти, доходи, витрати, заощадження, допомагає попередити можливі ситуації щодо фінансових ризиків. Сформовані навички раціонального мислення дозволять приймати ефективні рішення кожній людині без винятку.

В. Письменний (2020) визначає, що фінансова грамотність – це вміння людини розпоряджатися грошима з найменшими втратами та найбільшими вигодами для себе. Фінансово грамотні люди відповідально ставляться до грошей і захищені від їх втрати. Вони завжди планують бюджет на тривалий період для придбання автомобіля, навчання дітей, проведення відпустки тощо; вміють знаходити фінансову інформацію в інтернеті та журналах, а за потреби консультуються з фахівцями; розуміють призначення тих чи інших фінансових установ і активно користуються їх фінансовими продуктами (с. 96).

У міжнародній практиці фінансову грамотність визначають як уміння фізичних осіб керувати власними фінансами та приймати дієві фінансові рішення. Підвищення фінансової грамотності, поряд з фінансовою освітою, було визнано Комісією Європейського Союзу та Організацією економічного співробітництва і розвитку актуальним завданням сьогодення. Під фінансовою грамотністю як результатом фінансової освіти, розуміється система володіння інформацією та можливість застосовувати

її у разі прийняття рішень щодо фінансових послуг (Кізіма, 2012, с. 64–67).

Отже, можемо зробити висновок, що фінансова грамотність – це вміння людини розпоряджатися

власними коштами, володіти основними фінансовими знаннями, що дозволить раціонально приймати фінансові рішення. Дефініції фінансової грамотності узагальнено в Табл. 1.

Таблиця 1

Визначення поняття «фінансова грамотність»

Автор	Тлумачення поняття
О. Ковтун	Фінансова грамотність – це вміння розпоряджатись особистими коштами, планувати витрати, приймати зважені рішення у проблемних питаннях та усвідомлювати значущість фінансового виховання.
Т. Смовженко	Фінансова грамотність вводить людину у світ знань про кошти, доходи, витрати, заощадження, допомагає попередити можливі ситуації щодо фінансових ризиків. Сформовані навички раціонального мислення дозволять приймати ефективні рішення кожній людині без винятку
В. Письменний	Фінансова грамотність – це вміння людини розпоряджатися грошима з найменшими втратами та найбільшими вигодами для себе.
Т. Кізіма	Фінансова грамотність – сукупність світоглядних позицій (установок), знань і навиків громадян щодо ефективного управління особистими фінансами та здатність компетентно застосовувати їх у процесі прийняття фінансових рішень.
Sh. Mundi	Фінансова грамотність – це знання, розуміння, навички та впевненість, які дозволяють особі приймати правильні фінансові рішення та діяти відповідно до конкретних обставин.
Власне визначення	Фінансова грамотність – це вміння людини розпоряджатися власними коштами, володіти основними фінансовими знаннями, що дозволить раціонально приймати фінансові рішення.

Джерело: складено автором самостійно

Міжнародний досвід навчання фінансової грамотності. Фінансова грамотність і фінансова освіта не є новими категоріями для світового досвіду навчання молоді. Кількість країн, які впроваджують програми фінансової грамотності, зростає щороку. Так, у Європі діє понад 180 таких програм (Danesh, 2007).

Успішні національні програми розроблені й впроваджені в США, Великобританії, Німеччині, Австрії. Хоча ринкові відносини визначають економічний статус Болгарії, Словенії та Польщі не так давно, проте і в цих країнах активно впроваджуються програми фінансової грамотності для різних верств населення. У більшості країн фінансову грамотність реалізують у рамках численних формальних і неформальних освітніх програм. Приблизно половина країн – членів Організації економічного співробітництва та розвитку – проводять національну політику розвитку фінансової освіти, пропонують таку освіту на основі державно-приватного партнерства. Посилаючись на дослідження програм підвищення рівня фінансової грамотності населення в 28 країнах Європейського Союзу, зазначимо, що найбільшу варіативність програм підвищення фінансової грамотності мають Великобританія, Німеччина, Австрія. Розмаїття проектів пропонується в Нідерландах, Франції, Польщі. У Болгарії, Латвії, Люксембурзі, Словенії, Румунії працюють міжнародні програми. Характерною ознакою для всіх країн є те, що

основними цільовими групами є діти та молодь (Financial education for youth and in schools, 2013).

Міністерство фінансів США створило освітній проєкт Money as you grow. На його сайті є п'ять розділів з інформацією для різних вікових груп: 3–5 років, 6–10 років, 11–13 років, 14–18 років і 18+ років. Зібрані тут методики, інструменти, розвивальні ігри й тести рекомендують використовувати батькам і вчителям, щоб навчити дітей поводитися з грошима. Також Федеральною комісією з фінансової грамотності та освіти розроблений ресурс MyMoney.gov. Тут можна знайти освітні поради про те, як заробити, зберегти, інвестувати і захистити гроші. Влада кожного штату самостійно визначає, як і в яких обсягах використовувати запропоновані урядом матеріали в школах (Money as You Grow: Help for parents and caregivers).

Міністерство фінансів Нідерландів розробило масштабну національну програму фінансової освіти для голландських початкових шкіл Money Wise з метою зробити дітей фінансово грамотними. Ця програма складається з чотирьох модулів для учнів першого та другого класів та п'яти модулів для учнів третього, четвертого та п'ятого класів. У рамках цієї ініціативи партнери з фінансового сектору, наукових кіл та урядових та споживчих організацій об'єднують зусилля з основною метою – зробити громадян фінансово самостійними. Така програма під час обов'язкового шкільного навчання може навчити дітей різним аспектам фінансової грамотності, що

відповідають їх віку, дозволяючи накопичувати знання, які готують їх до дорослого і відповідального фінансового вибору (Kalwij et al., 2019).

Цікавим є нідерландський досвід щорічного Тижня грошей (Money Week), під час якої за ініціативи платформи Money Wise інтерактивні заходи зі школярами за темами, пов'язаними із щоденним фінансовим досвідом, проводять співробітники банків, пенсійних фондів, податкових служб, страхових агенцій, міністр фінансів, Державний секретар та інші. Завершується Money Week Грошовою вікториною (Money Quiz) (10 jaar Week van het geld).

Традиційним є проведення My Money Week (Мій тиждень грошей) – національного тижня активності для дітей молодшого та середнього шкільного віку і молодих людей з використанням ресурсів цифрового навчання та інтерактивних відеороликів, створених експертами з фінансової освіти – і у Великій Британії, де в 2000 р. була створена Освітня група з особистих фінансів (Personal Finance Education Group – PfEG) як незалежна благодійна організація для підтримки викладання фінансових можливостей у школах. Надаючи різноманітний спектр ресурсів для шкіл – від індивідуальних консультацій до тематичних досліджень та засобів онлайн-навчання, PfEG відіграє важливу роль у створенні програми фінансової освіти. Свою місію Освітня група бачить у розвитку підприємницького мислення і навичок, що змінять майбутнє молодих людей, а проведення My Money Week, яким опікується PfEG, надає широкі можливості для цього (Appleyard, 2013).

У Чеській Республіці внесення до програм початкової та середньої школи навчального курсу з фінансової грамотності розглядають як один з можливих способів запобігти нездоровому борговому навантаженню дорослих людей, оскільки, як свідчить судова практика, банкрутство індивідуальне чи домогосподарств через недостатню фінансову обізнаність громадян, неуміння оцінити фінансові ризики, створити чи використати власні фінансові резерви стало соціальною проблемою (Opřetalová, 2015). Включення фінансової освіти до програми початкової та середньої школи стало величезним кроком вперед, оскільки профілактика є найефективнішим заходом. Діти вивчають фінансову грамотність до того, як у них з'явиться власна фінансова відповідальність. Хоча вони не будуть займатися фінансовими проблемами, поки не стануть дорослими, але до того часу вони вже будуть усвідомлювати можливі ризики. Отже, можна припустити, що покоління, яке проходить курси фінансової освіти, буде краще підготовлене до життя, і лише разом із ними ситуація в цій галузі суттєво покращиться (Opřetalová, 2015).

У початковій школі в Чехії є предмет, який так і називається – finanční gramotnost (фінансова грамотність). Вчителі забезпечені програмою, за якою дітям пояснюють, що таке гроші, як розподіляти, контролювати і регулювати особисті доходи і

витрати. Школярі отримують інформацію про податки, комунальні платежі, витрати на продукти та одяг, капітальні витрати на купівлю житла, а також про накопичення, вкладення коштів та відкриття власного бізнесу. Із вчителями часто працюють різні експерти у сфері економіки та фінансів, які діляться особистим досвідом і важливими лайфхаками (Як навчають фінансової грамотності в школах різних країнах світу).

У Туреччині освітні програми початкової школи включають навчання навичкам управління власними фінансами як частину курсів суспільних наук, математики, природничих наук та турецької мови. Як зазначають В. Sel і М. А. Sözer (2020), фінансові установи Туреччини співпрацюють з Національним міністерством освіти для вдосконалення навичок фінансової грамотності школярів. Так, у 2012 р. спільними зусиллями Національного міністерства освіти, Асоціації фінансової грамотності (FODER) та соціальної платформи Para Durumu була реалізована програма в галузі фінансової грамотності «3 скарбнички». У 2015 р. Головне управління з навчання впродовж життя при Міністерстві національної освіти разом з Турецьким банком економіки забезпечило освіту з формування фінансової грамотності для вчителів, які працюють у центрах державної освіти. Освіту з фінансової грамотності надає також Turkey İş Bank Museum (Музей, присвячений першому республіканському банку в Туреччині).

У Фінляндії спеціально навчені ментори працюють з молодими вчителями. Йдеться не про наставництво, коли один досвідчений вчитель консулює одного молодого, а саме про роботу з групою – тоді з'являються нові знання, це допомагає новачкам. Програми для менторів розробили університети, які займаються підвищенням кваліфікації. Вони ж підготували 407 менторів, які далі працюють з менш досвідченими вчителями.

У Японії вчителі разом готуються до уроків, відвідують уроки один одного, що дає можливість отримати якісний зворотний зв'язок. Отримуючи певні знання з фінансової грамотності, вчителі разом вирішують як творчо, емоційно, цікаво й ненав'язливо подати матеріал учням. В Японії вважають, що вже в 6–7 років діти повинні розбиратися в тому, що таке вартість товару чи послуги, вміти здійснювати покупки в рамках свого бюджету, економити кишенькові гроші. Дітям 8–9 років потрібно вміти розрізняти бажання і можливості, розуміти бюджетне обмеження, вести фінансовий план (Як навчають фінансової грамотності в школах різних країнах світу).

Цікавий досвід формування фінансової грамотності в учнів молодших класів сільської місцевості описаний науковцями із Шрі-Ланки (Halloluwa et al., 2017). Дослідники провели з учнями три семінари, під час яких використовували метод проектування, що складався з декількох етапів: створення команди,

мозковий штурм, ігри, малювання, ліплення, ведення журналів та оцінку. Під час експерименту дітям роздали планшетні комп'ютери, які за розпорядженням уряду країни були запроваджені в 2016 р. у школах Шрі-Ланки як інструмент навчання. Під час ігор на планшеті, малювання, ліплення, які були організовані за темами реальних життєвих ситуацій – «Покупки в сільському магазині, на базарі і в супермаркеті», «Поїздка в транспорті» тощо – учні отримували перші уроки фінансової грамотності: купівлі квитків у транспорті, вибору продуктів відповідно до наявних коштів, складання сценарію виплати грошового боргу сільському м'яснику тощо (Halloluwa et al., 2017).

Створити такі речі в нас в Україні не було б проблематично. І це допомогло б підтримувати один одного. Також було б дієвим обмін досвідом між вчителями з різних куточків країни й з-за кордону. Потрібно наповнити новими й глибшими сенсами поняття підвищення кваліфікації і зробити її максимально практико-орієнтованим, тобто дати майбутнім вчителям початкової школи практичні інструменти, які вони могли б використовувати. Варто розробити якісні показники ефективності

роботи, а також ввести в практику підготовки вчителя психодіагностичні інструменти, які дозволять міряти не тільки знання методик вчителів, але й їхню здатність створювати емоційно комфортні, безпечні простори для навчання.

Висновки. У контексті напрямів реформування сучасної шкільної освіти проблема формування фінансової грамотності в учнів початкової школи є актуальною. Формування фінансової грамотності в учнів початкової школи – складний процес, ефективність якого багато в чому залежить від рівня математичних здібностей та майстерності викладання матеріалу вчителем.

Саме тому необхідно забезпечити належну підготовку майбутнього вчителя для викладання основ фінансової грамотності в учнів початкової школи. Для цього під час навчання майбутніх учителів початкової школи в ЗВО слід вводити в програму з предмету «Методика навчання математика» теми з фінансової грамотності. Подальші наші дослідження будуть направлені на розробку саме таких програм і впровадження їх в освітній процес студентів спеціальностей «Початкова освіта».

Література

- Гриневич Л. М. Фінансову грамотність варто зробити окремим предметом. *Gazeta.ua*. 08 грудня 2017 р. URL: https://gazeta.ua/articles/edu-and-science/_finansovu-gramotnist-var-to-zrobiti-okremim-predmetom-grinevich/808365 (дата звернення: 17.01.21)
- Державний стандарт початкової освіти (затверджений 21.02.2018 р. постановою № 87 Кабінету Міністрів України). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#Text> (дата звернення: 17.01.2021).
- Закон України «Про освіту». 2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 20.01.2021).
- Кізіма Т. О. Фінансова грамотність населення: зарубіжний досвід і вітчизняні реалії. *Вісник THEU*. 2012. № 2. С. 64–71.
- Концепція формування фінансової грамотності у початковій, основній та старшій школі. Проект. *Географія та економіка в рідній школі*. 2015. № 10. С. 2–4.
- Нова українська школа: основи Стандарту освіти. Ред. кол.: Л. Гриневич та ін.; за заг. ред. М. Товкало. Львів, 2016. 64 с. URL: http://osvita.kupyansk-rada.gov.ua/files/docs/2019/14580_Nova_ukrainska_shkola_osnovni_standarti_osviti.pdf (дата звернення: 17.01.2021).
- Письменний В. В., Коженівський С. Енциклопедія для фінансово грамотних школярів. Тернопіль: ФОП Осадца Ю. В., 2020. 136 с.
- Сімончук О. Як навчають фінансової грамотності в школах різних країн світу. *Освіторія Медіа*. URL: <https://osvitoria.media/experience/yak-navchayut-finansovoyi-gramotnosti-v-shkolah-riznyh-krayin-svitu> (дата звернення: 25.01.2021).
- Смолженко Т. С. Фінансова грамотність: навчальний посібник. Київ: FINREP, 2013. 311 с.
- Appleyard L. & Rowlingson K. Children and financial education: Challenges for developing financial capability in the classroom. *Social Policy and Society*. 2013. Vol. 12. №. 4. P. 507–520. DOI: <https://doi.org/10.1017/S1474746412000644>
- Danes S. Teen Financial Knowledge, Self-Efficacy and Behavior: A Gendered View. *Journal of Financial Counseling and Planning*. 2007. Vol. 18. № 2. <https://ssrn.com/abstract=2228406> (дата звернення: 25.01.2021).
- Financial education for youth and in schools: OECD/INFE policy guidance, challenges and case studies*. 2013. URL: https://www.oecd.org/daf/fin/financial-education/TrustFund2013_OECD_INFE_Finl_Ed_for_Youth_and_in_Schools.pdf (дата звернення: 17.01.2021).
- Halloluwa T., Vyas D., Usoof H., Bandara P., Brereton M., Hewagamage P. Designing for Financial Literacy: Co-design with Children in Rural Sri Lanka. *Human-Computer Interaction – INTERACT 2017. INTERACT 2017. Lecture Notes in Computer Science* / R. Bernhaupt, G. Dalvi, A. Joshi, D. K. Balkrishan, J. O'Neill, M. Winckler (Eds.). Vol. 10513. Cham: Springer, 2017. P. 313–334. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-319-67744-6_21
- Improving Financial Literacy: Analysis of Issues and Policies. OECD Publishing, 2005. 178 p. DOI: <https://doi.org/10.1787/9789264012578-en>
- Kalwij A., Alessie R., Dinkova M., Schonewille G., Van der Schors A., & Van der Werf M. The Effects of Financial

- Education on Financial Literacy and Savings Behavior: Evidence from a Controlled Field Experiment in Dutch Primary Schools. *Journal of Consumer Affairs*. 2019. № 53 (3). P. 699–730. DOI: <https://doi.org/10.1111/joca.12241>
- Lusardi A. Financial Literacy Skills for the 21st Century: Evidence from PISA. *The Journal of Consumer Affairs*. 2015. № 49. P. 639–659. DOI: <https://doi.org/10.1111/joca.12099>
- Money as You Grow: Help for parents and caregivers. *Consumer Financial Protection Bureau. An official website of the United States government*. <https://www.consumerfinance.gov/consumer-tools/money-as-you-grow/> (дата звернення: 25.01.2021).
- Mundi Sh. International Experience: Financial Literacy Strategies and Programmes. 2011. URL: <https://www.slideshare.net/economiceducator/international-experience-financial-literacy-strategies-and-programmes> (дата звернення: 25.01.2021).
- Opletalová A. Financial Education and Financial Literacy in the Czech Education System. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*. 2015. Vol. 171. P. 1176–1184. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2015.01.229>
- Sel B., Sözer M. A. The Examination of Primary School Teachers' Financial Literacy Attitudes and Behaviors in Terms of Different Variables. *Elementary Education Online*. 2020. № 19 (4). P. 1987–1997. DOI: <https://doi.org/10.17051/ilkonline.2020.763118>
- 10 jaar Week van het geld. <https://www.weekvanhetgeld.nl/over-deze-week/10-jaar-Week-van-het-geld/> (дата звернення: 15.01.2021).

References

- Grinevich, L. M. (2017, December 8). Finansovu gramotnist varto zrobyty okremym predmetom [Financial literacy should be made a separate subject]. *Gazeta.ua*. https://gazeta.ua/articles/edu-and-science/_finansovu-gramotnist-varto-zrobiti-okremim-predmetom-grinevich/808365
- Derzhavny j standart pochatkovoyi osvity (zatverdzenyj 21.02.2018 r. postanovoyu № 87 Kabinetu Ministriv Ukrayiny) [State standard of primary education (approved on February 21, 2018 by Resolution №87 of the Cabinet of Ministers of Ukraine)]*. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#Text>
- Zakon Ukrainy «Pro osvitu» [The Law of Ukraine On Education]* (2017). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
- Kizima, T. O. (2012). Finansova gramotnist naselennya: zarubizhny j dosvid i vitchy znyani realiyi [Financial literacy of the population: foreign experience and domestic realities]. *Visnyk TNEU*, 2, 64–71.
- Koncepciya formuvannya finansovoyi gramotnosti u pochatkovij, osnovnij ta starshij shkoli [The concept of financial literacy in primary, primary and secondary school]. Proekt (2015). *Geografiya ta ekonomika v ridnij shkoli*, 10, 2–4.
- Grynevych, L. ... Tovkalo, M. (Ed.) (2016). *Nova ukrajinska shkola: osnovy Standartu osvity [New Ukrainian school: the basics of the Standard of Education]*. http://osvita.kupyansk-rada.gov.ua/files/docs/2019/14580_Nova_ukrainska_shkola_osnovni_standarti_osviti.pdf
- Pysmennyi, V. V., Kozhenovsky S. (2020). *Encyklopediya dlya finansovo gramotnykh shkolyariv [Encyclopedia for financially literate students]*. FOP Osadczu Yu. V.
- Simonchuk, O. Yak navchayut finansovoyi gramotnosti v shkolax riznykh krayin svitu [How to teach financial literacy in schools around the world]. *Osvitoria.media*. <https://osvitoria.media/experience/yak-navchayut-finansovoyi-gramotnosti-v-shkolah-riznyh-krayin-svitu>
- Smovzhenko, T. S. (2013). *Finansova gramotnist: navchalny posibnyk [Financial literacy: textbook]*. FINREP.
- Appleyard, L. & Rowlingson, K. (2013). Children and financial education: Challenges for developing financial capability in the classroom. *Social Policy and Society*, 12 (4), 507–520. <https://doi.org/10.1017/S1474746412000644>
- Danes, S. (2007). Teen Financial Knowledge, Self-Efficacy and Behavior: A Gendered View. *Journal of Financial Counseling and Planning*, 18 (2). <https://ssrn.com/abstract=2228406>
- Financial education for youth and in schools: OECD/INFE policy guidance, challenges and case studies* (2013). https://www.oecd.org/daf/fin/financial-education/TrustFund2013_OECD_INFE_Fin_Ed_for_Youth_and_in_Schools.pdf
- Halloluwa, T., Vyas, D., Usoof, H., Bandara, P., Brereton, M., Hewagamage, P. (2017). Designing for Financial Literacy: Co-design with Children in Rural Sri Lanka. In: Bernhaupt R., Dalvi G., Joshi A., K. Balkrishan D., O'Neill J., Winckler M. (Eds.). *Human-Computer Interaction – INTERACT 2017. INTERACT 2017. Lecture Notes in Computer Science*, vol. 10513 (pp. 313–334). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-319-67744-6_21
- Improving Financial Literacy: Analysis of Issues and Policies* (2005). OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/9789264012578-en>
- Kalwij, A., Alessie, R., Dinkova, M., Schonewille, G., Van der Schors, A., & Van der Werf, M. (2019). The Effects of Financial Education on Financial Literacy and Savings Behavior: Evidence from a Controlled Field Experiment in Dutch Primary Schools. *Journal of Consumer Affairs*, 53 (3), 699–730. <https://doi.org/10.1111/joca.12241>
- Lusardi, A. (2015). Financial Literacy Skills for the 21st Century: Evidence from PISA. *The Journal of Consumer Affairs*, 49, 639–659. <https://doi.org/10.1111/joca.12099>
- Money as You Grow: Help for parents and caregivers. *Consumer Financial Protection Bureau. An official website of the United States government*. <https://www.consumerfinance.gov/consumer-tools/money-as-you-grow/>
- Mundi, Sh. (2011). *International Experience: Financial Literacy Strategies and Programmes*. <https://www.slideshare.net/economiceducator/international-experience-financial-literacy-strategies-and-programmes>

- Opletalová, A. (2015). Financial Education and Financial Literacy in the Czech Education System. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, 171, 1176–1184. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2015.01.229>.
- Sel, B., Sözer, M. A. (2020). The Examination of Primary School Teachers' Financial Literacy Attitudes and Behaviors in Terms of Different Variables. *Elementary Education Online*, 19 (4), 1987–1997. <https://doi.org/10.17051/ilkonline.2020.763118>
- 10 jaar Week van het geld. <https://www.weekvanhetgeld.nl/over-deze-week/10-jaar-Week-van-het-geld/>

ОБУЧЕНИЕ ФИНАНСОВОЙ ГРАМОТНОСТИ УЧАЩИХСЯ НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЫ: МЕЖДУНАРОДНЫЙ ОПЫТ

Андриичук Виктория, аспирантка кафедры теории и истории педагогики Педагогического института, Киевский университет имени Бориса Гринченко, ул. Бульварно-Кудрявская, 18/2, 04053 Киев, Украина, v.andriichuk.asp@kubg.edu.ua

Статья посвящена международному опыту обучения финансовой грамотности у учащихся начальной школы. Проанализировано состояние исследования проблемы в теории и практике начального образования. Эта статья реагирует на современную ситуацию в нашем обществе и потребность в финансовом образовании в школах. Современный мир требует финансовой и экономической грамотности.

Рассмотрены сущность понятия и значение финансовой грамотности. Выяснено подходы ученых к трактовке понятия «финансовая грамотность». Автором предложено собственное определение финансовой грамотности, которое понимается как умение человека распоряжаться своими средствами, владеть основными финансовыми знаниями, что позволит рационально принимать финансовые решения.

Проанализирован международный опыт по обучению финансовой грамотности и организации образовательного процесса, направленного на развитие финансовых навыков учащихся начальной школы. Количество стран, внедряющих программы финансовой грамотности, растет ежегодно. Так, в Европе действует более 180 таких программ. Исследование показало, что чрезвычайно важно включать финансовую грамотность в образовательный процесс в начальной школе. Важную роль в процессе обучения учащихся начальной школы финансовой грамотности играют соответствующие программы, разработанные министерствами финансов, Национальными банками, общественными организациями, благотворительными фондами и т.п., которые существуют в разных странах мира (США, Великобритании, Нидерландах, Турции и других).

Ключевые слова: международный опыт; профессиональное развитие; ученик начальной школы; финансовая грамотность.

TEACHING FINANCIAL LITERACY IN PRIMARY SCHOOL STUDENTS: INTERNATIONAL EXPERIENCE

Andriichuk Viktoriia, PhD Student of the Department of Theory and History of Pedagogy, Pedagogical institute, Boris Grinchenko Kiev University, 18/2 Bulvarno-Kudryavska Str., 04053, Kyiv, Ukraine, v.andriichuk.asp@kubg.edu.ua

The article is devoted to international experience in teaching financial literacy in elementary school students. The state of research is analyzed in the theory and practice of elementary education. This article reacts to the current situation in our society and the need for financial education in schools. The modern world requires financial and economic literacy.

The essence of the concept and importance of financial literacy is considered. Appearances of scientists to interpret the concept of «financial literacy» are revealed. The author proposes an actual definition of financial literacy, which is understood as human skills to dispose of their own funds, possessing the basic financial knowledge, which will rationally take financial decisions.

An analysis of international experience in teaching financial literacy and organization of educational process aimed at developing financial skills of elementary school students is carried out. Financial literacy and financial education are not new categories for the world experience of young education. The number of countries that implement financial literacy programs increases annually. So, in Europe there are more than 180 such programs. The study showed that it is extremely important to include financial literacy in the educational process in the elementary school an important role in learning students of the elementary school of financial literacy play relevant programs developed by ministries of finance, national banks, public organizations, charitable foundations, etc. that exist in different countries of the world (USA, Great Britain, Netherlands, Turkey and others).

The author concludes that there is a need for mastering young competencies in various types of financial activity due to the peculiarities of the development of Ukrainian society. From these grounds for key competencies that should form into school students, financial literacy includes.

Keywords: elementary school student; financial literacy; international experience; professional development.

Стаття надійшла до редакції 08.02.2021

Прийнято до друку 25.03.2021